

Pisma iz Zagreba.

Piše Josip Starò.

VI.

Lepa je navada naših dnij, da po mestih ulice in trge radi krščavajo po možeh, ki so si za narod, za deželo ali za mesto samo pridobili posebnih zaslug; kajti marsikako slavno ime, za katero bi sicer vedeli samo književniki, ohrani se v spominu prebivalcev ter jim ogreva domoljubna srca. Tudi Zagrebčani so v najnovejšem času ulicam in trgom dali imena, ki se lesketajo v kulturni in politični zgodovini hrvaškega naroda, in če se nekoliko ur sprehajaš po mestu, seznanil se bodeš igranje z imeni najimenitnejših hrvaških junakov, pesnikov in umetnikov. Čim lepša je ulica, tem slavnejši je bil mož, čigar ime je zdaj njeno znamenje. Zrinjskemu in Jelačiću sta posvečena največja trga, Strosmajerjevo šetališče je po svoji leži najlepši kraj mesta, Preradovičeva in Gunduličeva ulica pa bosta najlepši ulici novega Zagreba, kadar se dozidata. Prav pomenljivo je, da bode v ulici prvega hrvaškega pesnika Preradovića stalo novo gledališče, a da v ulici Gundulića, prvaka dalmatinskih pesnikov, že zdaj stoji prekrasno poslopje, na katerem čitaš latinski besedi: „Arti musices“. Koliko Hrvatje ljubijo in cenijo glasbo in petje, najbolje nam priča to, da so glasbeni umetnosti sezidali ta lepi hram. Ne bode odveč, ako o tej priliki izpregovorimo nekoliko besed o razvoji hrvaške glasbene umetnosti; vsaj je znano, da se po umetnostih sploh sodi omika narodova.

Že je minulo dvajset let, ko smo na Veliki Šmarijin dan bili na Trsatu, kjer je ravno bil cerkveni shod. Iz vseh krajev hrvaškega primorja so se sešli pobožni romarji, mladi in stari, zdravi in bolni, da bi od čudodelne Matere božje izprosili pomoči dušnim in telesnim svojim nadlogam. Na širokem prostoru pred cerkvijo, od koder se ti odpira krasen razgled na Reko, na reško morje in isterske gore, kar mrgolelo je od dohajajočega in odhajajočega ljudstva, in lepo je bilo gledati krepke postave in zdrave obraze treznega naroda, kateremu kamenita zemlja tako slabo povrača

trud njegovih rok. Ali vkljub temu nisi slišal nezadovoljnega mrmranja, marveč je praznično veselje povzdigovalo petje, ki je donelo zdaj iz glasnih grl mladih Istranov, zdaj od sivolasnega hrvaškega slepca, ki je z zamolklim svojim glasom opeval stare junake ter za vsakim odstavkom malo zagodel na javorovih goslih z dvema strunama. To je bilo za nas nekaj čisto novega. Delj ko smo to priprosto pevanje poslušali, bolj nam je sezalo v srce, in morali smo priznavati, da je lepo. Na Reki smo dobili šopek teh krasnih pesnij ubranih za glasovir in vzeli smo jih s seboj kot dragoceni spomin na hrvaško primorje. Toda zastonj smo našim rojakom govorili o krasoti hrvaških narodnih pesnij; niso razumeli, ampak pričujoči Nemeč se je predrznil celó zasmehovati lepe „primorčice“, bajè, da je divjaško tuljenje, in prepohevni Slovenci so mu tedaj — pritrjevali.

Minulo je zopet nekoliko let in usoda naša nas je zanesla v ravno Slavonijo. Bilo je lepo jesensko popoldne in šli smo daleč od mesta po širokem polji na sprehod. Nič nas ni motilo na samotni poti, a nepregledna ravnica brez vsake najmanjše izpremembe nas je navdajala z neko nepopisljivo otožnostjo. V tem zadone nekaki čudni, neznani glasovi in nas prebude iz naših sanj. Tiho smo stopali za glasom, in glej, za grmom je sedel ovčar in neprenehoma je piskal in piskal, in vedno lepše glasove je iz priproste svoje piščalke spravljaj na dan. Ni bilo umetno, ali bilo je lepo. Odslej smo večkrat zahajali med ljudstvo in čim dalje tem bolj smo sprevidali, koliko imajo Hrvatje prirojenega daru za petje in glasbo sploh; ali prepričali smo se, da ima ta glasba nekaj posebnega, narodnega, kar jo loči od glasbe drugih narodov.

To malo, kar smo tu povedali, priča nam dovolj, da ima glasbena umetnost na Hrvaškem v samem narodu dobro podlago in da se bode prelepo razcvela, kadar bodo v glasbi izučeni, domači umetniki znali iz teh bogatih zakladov zajemati ter ustvarjati skladbe v narodnem duhu. Dokler se v kakem narodu ne vzbudi narodna zavest sploh, ne more se niti umetnost razvijati kakor treba; zatorej tudi pri Hrvatih do početka tega stoletja ne moremo govoriti o razvoji glasbene umetnosti, tem menj, ker so Hrvatje celi dve stoletji v turških vojskah preivali kri za vero in domovino svojo ter so vse ostalo prepustili prihodnjim srečnejšim rodovom. Ko so pa v začetku tega stoletja drug za drugim vstajali domoljubni možje ter jeli oznanjati novo kulturno dobo, oglasili so se takoj tudi pevci,

da s svojim petjem poveličajo to novo duševno vzpomlad. Najbolj sta se odlikovala Lisinski in Livadić. Vatroslava Lisinskega smemo po vsej pravici imenovati prvega hrvaškega skladatelja. Po očetovi želji se mu je bilo pripraviti za državno službo, in že je dovršil gimnazijo in pravoslovje. Ko mu je pa leta 1837. umrl oče, jel se je prav pridno učiti glasbe in kmalu je zlagal pesni, od katerih se bode marsikatera prepevala, dokler bode hrvaškega naroda. Najlepša je njegova „Oj talasi“. Z mladostnim ognjem navdušeni „Ilirci“ niso mogli čakati mirnega razvoja mladega pevca in silili so vanj, da je že tedaj zložil prvo hrvaško opero „Ljubav in zloba“, katero so dobrovoljci iz najvišjih stanov leta 1846. prvokrat peli v zagrebškem gledališči. Toda Lisinski je sprevidel, da za takšna dela nima dosti znanja in ni odjenjal, dokler mu domoljubi niso preskrbeli podpore, da je šel v Prago na konservatorij. Tu je dobro napredoval, in ko se je leta 1850. povrnil v Zagreb, prinesel je s sabo novo dovršeno opero „Porin“. Ali ravno takrat je huda slana poparila nežno cvetje ilirsko, in umolknile so tudi pesni. Otožen in bolehen je Lisinski vzprejel službo pri sodnji ter že leta 1854. umrl v svojem 34. letu.

Prej nego v Zagrebu Lisinski, oglasil se je v Samoboru Ferdo Livadić, katerega nekateri imenujejo „glasbenega Gaja“. Gimnazijski učenec se je v Zagrebu učil petja in goslij, ali že takrat se nikakor ni mogel ujemati s svojimi učitelji, ki so se trdovratno držali zastarelih pravil ter so v pogumnem Livadići videli razposajenega mladeniča, ki s svojo trmo nikdar ne bode razvil lepih umetniških darov. Livadić se nikakor ni dal motiti, ampak odločno se je poprijel nove šole, zlasti Beethovena, a hodil je tudi svoja pota ter postal prav rodoviten in izviren skladatelj. Dasi niti v Lisinskega skladbah ne pogrešamo nekega prirojenega narodnega duha, vendar ne moremo tajiti, da je še le Livadić začel spoznavati pravi značaj hrvaške glasbe. Sprevidel je, da se treba pri samem narodu učiti in pazljivo je poslušal ljudsko pevanje ter ž njim primerjaval svoje skladbe. Pri neutrudljivem njegovem delovanji ga je posebno podpiral Ljudevit Gaj, ki je vsak čas zahajal k njemu v Samobor ter mu donašal besede za nove napeve. Skupaj z Gajem sta po nekem narodnem napevu leta 1833. zložila pesen „Još Hrvatska ni propala“, ki je hitro kakor blisk razvnela mlada ilirska srca ter se kmalu razlegala po vseh koncéh hrvaških dežel. Leta 1840. je Li-

vadić zložil napev za opero „Juran in Sofija“, katero je slovensko dramatično društvo pred nekoliko leti predstavljalo v ljubljanskem gledališči. Veljavo Livadićevih skladeb je nekoliko povečalo tudi to, da so pri zagrebških koncertih navadno prvikrat zadonele iz zvonkega grla Vojteha Štrige, ki je pozneje delj časa bil v Zagrebu jedini zastopnik narodne glasbe. Tudi Livadić je čutil, da je v glasbi premalo znanstveno izurjen, in če je le mogel, šel je na delj časa v Gradec ali na Dunaj; toda gospodarska opravila mu niso dala, da bi se do dobrega posvetil umetnosti, in zatorej se kot umetnik nikdar ni povzdignil nad Lisinskega, dasi ga je za več nego dvajset let preživel. Večkrat je tožil, da mu pesni ne veljajo, in da on s svojimi skladbami hrvaški glasbi več škoduje, nego koristi. Ali ravno te skromne besede so porok, da je Livadić res bil velik mož.

V ilirsko dobo spada tudi Ivan Padavec, ki se je kot slaven umetnik na goslih skazoval po mnogih velikih mestih srednje Evrope, med tem ko je ob jednom zlagal lepe pesni ter razne skladbe za gosli in gitaro. Od hrvaških pesnij se je najbolj prikupila njegova „Crno-oka“, ki je tudi v „Slovenski Grlici“ prišla na svetlo. V najlepši dobi je Padavec po polnem oslepel in mnogo let je v svojem rojstnem kraju Varaždinu živel v največji potrebi, dokler ga smrt ni rešila prežalostne usode.

Ponemčevalna doba avstrijskega absolutizma ni bila prijazna razvoju hrvaške glasbene umetnosti in premolknilo je veselo ilirsko pevanje. Glasbeni zavod, ki so ga v Zagrebu utemljili leta 1827., bil je jedino zavetje prijateljev glasbene umetnosti; tu se je mladina poučevala v glasbi, godbi in petji, tu so se odrasli glasbenici zbirali ter napravljali koncerte brez narodnega značaja. Nekoliko duh tedanje vlade, nekoliko tuji učitelji tega zavoda bili so krivi, da se je v Zagrebu mogočno povzdignila stranka tako zvanih glasbenih kosmopolitov, ki so še potem, ko so odjenjale absolutistične sponse, predrzno trdili in učili, da ga v umetnostih ni narodnega razločka. V tem so odločni domoljubi leta 1862. utemljili novo pevsko društvo „Kolo“, da bi se v njem mladi pevci vadili samo v narodnem petji ter napravljali narodne koncerte. Hitro se je množilo število udov in kmalu so se tudi po drugih hrvaških mestih utemljila narodna pevstva, katerih je danes že devet in dvajset. Kakšni plod je „Kolo“ obrodilo, pokazalo se je najbolje na velikanski pevski svečanosti, s katero je to društvo lansko leto slavilo svojo dvajset-

letnico. Na čelu hrvatske pevske zaveze bode zagrebško „Kolo“ v prihodnje tudi na ostala pevska društva koristno delovalo. Danes imamo v samem Zagrebu razven „Kola“ še tri druga hrvatska pevska društva, in tudi v glasbenem zavodu so že zdavna utihnili kosmopoliti, zlasti odkar je vlada v njem namestila nekoliko narodnih umetnikov, a vodstvo poverila slavnoznanemu hrvatskemu skladatelju Zajcu.

Ivan Zajc se je rodil leta 1834. na Reki, kjer mu je bil oče ravnatelj gledališkega orkestra in mestne glasbe. Šestletni deček je mladi Ivan že javno v gledališči igral na glasoviru in na goslih. Vkljub tolikim zmožnostim ga oče ni hotel odgojiti za glasbenika, ampak dal ga je v latinske šole, da bi po dovršenem pravoslovju postal državni uradnik. Na gimnaziji se je Ivan pridno učil, ali še rajši se je vadil v glasbi, in v svojem dvanajstem letu je skrivaj zložil malo opero „Marija Terezija“. Zdaj je oče odjenjal in dovolil, da je Ivan leta 1849. šel v Milan na konservatorij. Tu je vedno dobival prvo nagrado in leta 1855. so v zavodnem gledališči peli novo njegovo opero. Isto leto se je po smrti svojega očeta vrnil na Reko ter postal ravnatelj gledališkega orkestra in mestne glasbe. Ali Reka ni kraj za takšnega moža, in že leta 1862. je Zajc šel na Dunaj, kjer je po mnogih nadlogah v Karlovem gledališči dobil mesto glasbenega ravnatelja. Tu je zložil mnogo mičnih operet, ki razvajenim Dunajčanom niso nič menj ugajale kakor Suppejeve in Straussove. Na Dunaji se je seznanil Zajc z mnogimi veljavnimi Hrvati, z mladimi in starimi rodoljubi, ki so z vsemi močmi delali na to, da bi slavnega umetnika pridobili za zagrebško gledališče, na katerem je takrat poleg pevca Kašmana in Lesićka tudi že bil naš slovenski rojak Franjo Grbić. Leta 1870. je Zajc prišel v Zagreb, kjer je ob jednem postal ravnatelj glasbenega zavoda in opere. Zajc je hrvatsko opero še le ustanovil ter jo v kratkem tako povzdignil, da je večja mesta od Zagreba nimajo takšne. Velika težava je za zdaj pri operi ta, da je med prvimi pevci vedno nekoliko Talijanov, ki se komaj nekoliko privadijo hrvatskemu jeziku, pa zopet odidejo. Od dozdanih pevcev sta pri zagrebškem občinstvu še zdaj v dobrem spominu Slovenca Grbić in Nolli. Poslednjega je še le Zajc izuril za opernega pevca, da ga zdaj slavijo po Laškem in Ruskem.

Da se glasbeni zavod pod Zajčevim vodstvom lepo razvija, niti ne treba posebno poudarjati. Mnogo opernih pevkinj, ki zdaj slové

po raznih nemških gledališčih, dobivalo je prve nauke v zagrebškem glasbenem zavodu. Ko so leta 1877. temu zavodu, na spomin njegove petdesetletnice, sezidali prej omenjeno krasno poslopje, izrekli so domoljubi željo, naj bi se ta zavod kar najhitreje razširil v glasbeni konservatorij. Bog daj srečo!

O Zajčevih skladbah tu ne moremo govoriti, kajti zložil jih je že čez štiri sto. Akoprem je Zajc odgojen na tujem in po tuje, vendar tudi on čim dalje tem bolj spoznava značaj prave hrvatske glasbe, kar se najbolj vidi v novejših njegovih skladbah, od katerih opera „Zrinjski“ najbolj seza v domoljubno srce. Kakor talijansko ljudstvo rado prepeva napeve iz obljubljenih oper, tako so se pri zagrebškem občinstvu udomačile Zajčeve opere.

Zdaj pa nam treba omeniti moža, ki je vse svoje moči, celó svoje premoženje posvetil jedino v to, da bi spoznal pravi značaj narodne glasbe hrvatske in južno-slovenske sploh. Ta mož je Franjo Šaver Kuhač, rojen Osečan. Ko je na peščanskem konservatoriju dovršil višje glasbene nauke, začel je leta 1854. preiskavati teorijo glasbe, zlasti glasbe južnih Slovenov. V ta namen je dvanajst dolgih let prepotoval vso Hrvatsko in Slavonijo, Dalmacijo in Črno Goro, Bosno in Hercegovino, Srbsko in Bolgarsko, vso južno in zahodno Ogersko, Štajersko, Koroško, Kranjsko in Primorsko, in povsodi je med narodom nabiral pesni ter jih zapisoval, kakor jih je čul na svoja ušesa. Kar je po leti nabral, to je po zimi uredoval ter za vsako pesen napisal note za pevski glas in za spremljevanje na glasoviru. Poslednje je tako sestavil, da moreš vsako pesen tudi brez petja igrati na glasoviru. Kuhač je nabral blizu dve tisoči pesnij, od katerih se posebno starejše odlikujejo po svoji izvirnosti ter se po ritmiški svoji sestavi dajo primerjati samo staro-grškim napevom. Opisal pa je tudi razne narodne plese, razno narodno glasbeno orodje ter sploh vse, kar bi moglo razjasniti značaj narodne glasbe. Že leta 1864. so mu na zagrebški razstavi njegovo delo nagradili s svetinjo prvega reda, in tudi na dunajski leta 1873. je dobil svetinjo. Ali da bi ta zbirka našim glasbenikom mogla koristiti, bilo je treba, da pride tiskana na svetlo. Kuhač, ki je že vse svoje premoženje potrosil za to delo, ni več upal, da bi se mu kdaj želja izpolnila, kajti nikjer ni mogel dobiti založnika. Nazadnje se pa le ohrabri in s pomočjo hrvatske deželne vlade in zagrebškega mesta začel je preimenitno svojo zbirko sam izdavati.

Ravno so dotiskani štirje zvezki „južno-slovenskih narodnih popievk“, in nadejamo se, da bode tudi peti in zadnji zvezek zagledal beli dan. Ali treba, da takšno podjetje vsak rodoljub po svoji moči podpira. Posebno bi bilo želeti, da bi se tudi iz slovenskih krajev oglašali naročniki, katerih doslej skoro nič ni; saj so v tej zbirki zbrane vse slovenske narodne pesni, katerih nikjer drugod ne moreš dobiti. Vsak zvezek (v štirih snopičih) velja pet goldinarjev. Da bi se čitatelji prepričali, kako imenitna je ta zbirka, naj jim tu povemo vsebino doslej izšedših zvezkov. V I. in II. zvezku je osem sto „ljubavnih popievk“ iz novejšje dobe; v III. zvezku so „ljubavne popievke“ iz starejše dobe, „igre odrasle mladeži“, „pjesme uz kolo“, in „plesovi“; v IV. zvezku pa so „svatovske popievke“, „napitnice“, „šaljive popievke“, „sliapačke popievke“ in „junačke popievke“ (balade in davorije). Vsaki pesni je dodan kraj, kje je zapisana in če treba tudi druge opazke. Zdaj še le, ko bodo naši skladatelji vso to zbirko imeli pred seboj, smemo se nadejati, da se bode naša glasba razvijala v narodnem duhu; kulturna naša zgodovina pa bode vedno s posebnim spoštovanjem spominjala Kuhača, ki se je sam lotil tako ogromnega dela ter je tako slavno dovršil.

Po mladostni dobi.

Oj, spomladansko ti' drevó,
 Ki v haljo belo in novó,
 Ponosni vrh ti je odet!
 Kakó ti pač pri sreci je,
 Ko se usipati začne
 Raz té pod leto cvet na cvet?

Kakó pri sreci ti je, čoln,
 Ko prime val te srdapoln
 Ter dvigne pod nebeški strop?
 Za tábo k nebu pot je šla,
 Pred tábo pa je pot strašná —
 V globoki, mokri, mračni grob!

In ti, zvezdica sred noči!
 Kakó i tebi se godi,
 Ko priveslavši vrh neba
 Strmiš in se oziraš zdaj
 Tjá na zapad, za zemlje kraj,
 Kjer kmalu črna te mrak obdá?

Ah, kaj vas prašam, izpitujem!
 Saj isto v sreci bol kot vi
 I jaz prenašam in bolujem!
 Vsi v tugi smo si družniki,
 Nobenemu prijaznejši
 Osode mrzla roka ni.

Ah, ure mlade, mladi dnovi!
 Kam mi bežite spred oči
 Ko širnega morjá valovi.
 Kdar brzi jih vihár podi,
 Ko kupi megel jutranjih,
 Ko solnce tople taja jih? —

M. Posavski.

Pisma iz Zagreba.

Piše Jos. Stare.

VII.

Vdosedanjih svojih pismih smo vedno poudarjali, da je Zagreb središče hrvatske narodne kulture; a ker so šole prvi pogoj vsacega kulturnega razvoja, ne bode odveč, ako danes našim čitateljem povemo nekoliko o zagrebških in hrvatskih šolah sploh, tem več, ker so vse od najnižje do najvišje osnovane na narodni podlagi, in se po vsem Hrvatskem v nobeni šoli ne sme poučevati v drugem, nego v hrvatskem jeziku. Narodnim našim nasprotnikom, ki Slovanom sploh nič dobrega ne priznavajo, bilo bi pač zastonj govoriti o hrvatskih šolah, kajti njim sta hrvatstvo in omika dva nasprotna pojma, ki se ne moreta misliti drug poleg drugega. Tudi med Slovenci boš, žal, našel ljudij, ki hrvatske razmere radi sodijo po poročilih taci h naših nasprotnikov, ki Hrvatske nikdar videli niso, a vender jo pri vsaki najmanjši priliki zasramujejo z grdim svojim peresom. Da so se Hrvatje od nekdanj poprijemali omike, uči nas najbolj zgodovina, ki nam kaže, kako je talijanska kultura hitro delovala na Hrvate, brž ko so se naselili ob Jadranskem Morji. Prav nič se Hrvatje niso upirali krščanski veri in ko so se na Talijanskem prerodile znanosti in umetnosti, jela se je takoj tudi v sosednji Dalmaciji razcvitati hrvatska književnost; in že takrat bi bili Hrvatje ponosno stopili v kolo družih omikanih narodov, da jim ni turška sila prišla na vrat. Že stari Rimljani so rekali, da „med orožjem modrice molče“. Tako je bilo tudi na Hrvatskem ob turških vojskah, ko je Hrvat bil vesel, če je mogel za silo obdelati svoje polje, a ne da bi mislil na šole. Pa celó takrat so Hrvatje vedno ostali v dotiki z zahodno omiko in premožnejši so pošiljali svoje sinove na velike šole v Rim in v Bolonjo. Zatorej so se Hrvatje že takrat ponašali tudi z učenimi možmi. Na triden-

tinskem cerkvenem zboru se je hrvatski škof Drašković odlikoval med prvimi govorniki; in isti domoljub je v Zagrebu utemeljil prvo duhovno semenišče. V začetku XVII. veka so se v Zagrebu osnovale nove latinske šole, kakor so jih takrat imeli po vseh večjih mestih zahodne Evrope; a tem šolam se je leta 1669. pridružila tudi akademija za odgojo hrvatskih pravnikov. Že takrat so rodoljubi želeli, da bi se ta akademija, kateri je cesar Leopold I. podelil vseučiliške pravice, preustrojila v popolno vseučilišče; ali minilo je dve sto let, predno se je ta opravičena želja izpolnila. Še le 1874. l. se je hrvatsko vseučilišče v Zagrebu odprlo z veliko svečanostjo, katere se je udeležilo tudi nekoliko slovenskih mož. Navzočni dr. Kosta je tedaj v svojem govoru Hrvatom posebno naglasil besede: „Vaše vseučilišče je tudi naše“, t. j. Slovenci zdaj ne trebamo posebnega vseučilišča za našo mladino. Gotovo je pokojni Kosta malokdaj vsakemu slovenskemu rodoljubu tako iz srca govoril, kakor takrat. Toda, žal, Slovencu za zdaj ne kaže hoditi v Zagreb, kajti če bi se tudi izkazal, da je z najboljšim vspehom dovršil svoje nauke v Zagrebu, onkraj Sotle ne bi nikakor mogel dobiti državne službe. Pa nadejajmo se, da nam bode tudi tisti dan napečil, ko bomo v resnici mogli reči, da je zagrebško vseučilišče naše vseučilišče.

Hrvatsko vseučilišče je mlad zavod in ga torej ne smemo primerjati vseučiliščem, ki obstoje po sto in več let. Za zdaj tudi še ni dovršeno, kajti nedostaje mu medicinskega fakulteta in se torej loči samo na bogoslovni, pravo- in državoslovni in modroslovni fakultet. Na vseh treh oddelkih je 40 učiteljev, od katerih ima bogoslovni fakultet 5 rednih in 2 izredna profesorja ter 1 namestnega učitelja, pravo- in državoslovni 8 rednih profesorjev in 3 docente, modroslovni pa 14 rednih profesorjev in 1 izrednega ter 2 docenta in 4 lektorje. Pomožni znanstveni zavodi vseučilišču so: fizikalni kabinet, kemiški laboratorij, zoologiško-zootomiški zavod, botaniško-fizijologiški zavod, mineralogiško-geologiški zavod ter jako bogata in dobro uravnana knjižnica. V II. poletji šolskega leta 1882/3 je bilo v vseh treh oddelkih 362 slušateljev, in sicer 66 bogoslovcev, 180 pravnikov in 116 modroslovcev. Slovencev bilo je 5, in sicer 2 bogoslovca, 2 pravnik in 1 modroslovec; a Bolgarov tudi 5, namreč 3 pravnik in 2 modroslovca. Kolegij čitalo se je 88 v 305 urah na teden. Promocij na doktorsko čast bilo je 8, in sicer v pravo- in državoslovnem oddelku 6, v bogoslovnem in modroslovnem pa po 1.

Državni izpit je polagalo 170 pravnikov, a položilo ga je 22 z odliko, 130 z dobrim vspehom, 18 pa brez vspeha. Izpit za gimnazijsko učiteljstvo je polagalo 19 kandidatov, 3 so odobreni za višjo, 3 za nižjo gimnazijo, 10 jih je izpit dopolnilo, a 3 so bili reprobirani. Štipendij in redovite podpore je dobivalo 64 slušateljev v skupnem znesku 11.292 gld. 50 nov. ter 900 frankov. Vseučiliška knjižnica je v prošlem letu potrosila na knjige 5160 gld. 25 $\frac{1}{2}$ nov. ter se pomnožila za 2509 zvezkov. Slušatelji so si med letom izposodili 22.665 zvezkov, profesorji in drugi izobraženi možje pa 7.226 zvezkov. Akademiki vseh fakultetov imajo svojo pevsko družbo „Liro“, a pravniki svojo posebno podporno društvo.

O znanstveni vrednosti hrvatskega vseučilišča bilo bi za zdaj težko izreči pravično sodbo, ali ponosno smemo reči o njem lepi hrvatski pregovor: „kakvo je, takvo je, naše je“. To je gotovo njegova najlepša lastnost in vsakemu rodoljubu od veselja srce igra, kadar pomisli, da ima hrvatski narod doma v Zagrebu svoj najvišji kulturni zavod. Poudariti pa nam je, da je hrvatsko vseučilišče v vsem prav tako ustrojeno, kakor so ustrojene avstrijske in nemške univerze. Ne moremo tajiti, da bi bilo v marsičem bolje, ko bi se bili osnovatelji nekoliko bolj ozirali na samo domače znanstvene potrebe, ali imeli so jako veljavne uzroke, da tega niso storili, kajti hoteli so s tem ovreči predsodke, ki jih nevedni in hudobni svet le prerad goji zoper hrvatske in slovanske šole sploh. Z istega uzroka so tudi hrvatske gimnazije, realke, preparandije, meščanske in celó ljudske šole osnovane po vzgledu podobnih avstrijskih zavodov, in iste šolske knjige se od avstrijskih ločijo le po tem, da so hrvatske. Po sebi je umljivo, da je v tem venderle nekoliko preveč doslednosti, ter bi zlasti za meščanske šole bilo želeti, da bi se preustrojile po potrebah hrvatskega naroda in hrvatske dežele, kajti še le potem bodo obrodile mnogo dobrega sadu, s katerim se zdaj ne morejo ponašati. Kar se pa tiče hrvatskega vseučilišča, kažejo nam gori navedene številke, da ima lepo prihodnost, zlasti kadar se bodo razmere v Bosni in Hercegovini na bolje obrnile, kadar bode do dobrega jenjal nepotrebni in neplodni prepir med Hrvaštvom in Srbstvom, in kadar se bodo podrle ovire, ki Slovence silijo, da si višjo omiko zajema samo na nemških vseučiliščih, na katerih se nehoté navzame nekoliko nemškega duha, ki mu le prepogostem kali pravo narodno mišljenje.

Kjer je vseučilišče, tam treba tudi družih šol, v katerih se mladina po malem pripravlja za višje nauke. Da je v Zagrebu takšnih šol, o tem nihče ne dvoji, ali zato ne bode nič menj zanimljivo čuti, koliko raznih šol in koliko učeče mladine šteje hrvatska metropola. Zagreb ima razven vseučilišča veliko gimnazijo, veliko realko, moško preparandijo, žensko preparandijo, primaljsko učilišče, dve višji osemrazredni dekliški šoli, obrtno šolo, trgovinsko šolo, dve šoli za ženska dela, glasbeni zavod, sedem javnih in osem privatnih ljudskih šol, tri zabavišča (otročje vrte) in jedno čuvališče (oskrbovalnico malih otrok). Na vseh teh zavodih je bilo v preteklem šolskem letu nekaj čez 4600 učeče mladine, torej več nego šesti del vseh prebivalcev zagrebškega mesta. Gotovo lepo število in dostojno kulturnega središča hrvatskega naroda. Da bode domoljubnemu čitatelju stanje hrvatskega šolstva še bolj jasno, naj mu povemo število vseh hrvatskih šol. Na Hrvatskem obstoje ti zavodi : 1 vseučilišče (Zagreb), 2 katol. bogoslovni akademiji (Djakovo, Senj), 1 grško-vzhodna bogoslovna akademija (Karlovci), 10 velikih gimnazij (Zagreb, Reka, Senj, Gospić, Karlovec, Varaždin, Požega, Osek, Vinokovci, Karlovci), 1 mala realna gimnazija (Belovar), 4 velike realke (Zagreb, Osek, Rakovec, Zemun), 2 mali realki (Petrinja, Mitrovica), 3 moške preparandije (Zagreb, Petrinja, in grško-vzhodna v Karlovcih), 1 ženska preparandija (Zagreb), 1 gospodarsko-gozdarsko učilišče (Križevci), 1 nautiška šola (Bakar), 2 trgovinski šoli (Zagreb, Zemun), 1 obrtna šola (Zagreb), 2 šoli za ženska dela (Zagreb), 1 primaljsko učilišče (Zagreb), 10 osemrazrednih meščanskih šol (Sisek, Karlobag, Otočec, Ogulin, Slunj, Glina, Kostajnica, Nova Gradiška, Brod, Petrovaradin), 6 višjih osemrazrednih dekliških šol (Zagreb 2, Varaždin, Karlovec, Požega, Djakovo), in 1265 ljudskih šol. Če pomislimo, da se na vseh teh zavodih poučuje prav samo v hrvatskem jeziku, ni nam se tréba bati, da bi se nam najbližnji bratovski narod hrvatski kdaj mogel ponemčiti, potalijančiti ali — pomadjariti.

Ne treba nam poudarjati, da se hrvatsko šolstvo še le od tedaj tako lepo razcveta, odkar imajo Hrvatje deželno avtonomijo in si svoje šole sami uredujejo. Predstojnik bogočastja in pouka je torej jako imenitna osoba, in če tudi deželni zbor daje zakone, vendar je mnogo ležeče na onem, ki predloge snuje, a gotove zakone izvršuje. Vkljub mnogim nadlogam in političnim homatijam so Hrvatje v šolskih razmerah ves čas avtonomne dobe bili srečni, kajti na čelu

oddelka za bogočastje in pouk so imeli zmerom vrle može. Tako je celih deset let ta imenitni oddelek bil poverjen staremu hrvatskemu rodoljubu Dru. Ivanu Muhiću, ki je zasijal marsikatero dobro zrno, a najlepši spomin njegovega delovanja je hrvatsko vseučilišče. Ko je on po mnogoletnem trudu šel v pokoj, stopil je na njegovo mesto Ivan Vončina, mož odločne volje in tvornega duha, ki je v hrvatsko šolstvo prinesel novo življenje. Prvi vidni plod njegovega poslovanja je ta, da je mlademu vseučilišču preskrbel dostojno poslopje, kakeršno imajo le malokatere stare univerze. Če se od Save pelješ proti Zagrebu, zagledal boš že od daleč velikansko palačo v romanskem zlogu in vsak Hrvat ti bo ponosno rekel: „to je naše vseučilišče“. Mali vrtec loči ta kulturni dom od mestnega hrupa, a pred njim se razprostira velik trg, ki je za zdaj še pust, ali v kratkem se bodo okoli in okoli povzdignile nove hiše, in začelo se bode novo življenje. Na zahodni strani namerava neutrudljivi predstojnik prihodnjo spomlad zidati poslopje za obrtno šolo, na zahodu stoji že delj časa ukusna hiša gospodarskega društva z dvema dvoranama poljedelske razstave, na južni strani, vseučilišču ravno nasproti, pa se v jako ličnem zlogu zida „Hrvatski Dom“. Kakor v Ljubljani, tako tudi v Zagrebu narodna društva pogrešajo pripravnega stanovanja in zato so se odbori „Sokola“, pevskega društva „Kola“ in „Hrvatske Matice“ lansko zimo jeli posvetovati, če ne bi bilo mogoče, da bi si vsa tri društva sezidala skupni dom. „Sokol“, ki je to misel izprožil, pridržal si je srednji del, „Kolu“ je namenjeno desno krilo, „Matici“ pa levo. V načelu so se kmalu zjediniili, in ker je presvetli g. Vončina „Sokolu“ naklonil 15.000 gld. državne podpore, začelo se je delo takoj, in že je srednji del z velikansko dvorano dovršen. Takoj na spomlad 1884. bode „Kolo“ zidalo svoje krilo, med tem ko ima „Matica“ še nekoliko prav važnih pomislekov. Ako jej ne bi kazalo zidati na tem prostoru, pridružilo se bode „Sokolu“ in „Kolu“ kako drugo narodno društvo. Vsako društvo bode torej imelo svojo hišo, ali vsa tri bodo imela le jedno lice, a zvezane bodo tako, da se bode vsako društvo moglo posluževati „sokolske“ dvorane, kadar je bode trebalo.

Med tem, ko je presv. g. Vončina vseučilišču lani preskrbel dostojno palačo, popolnil je ob jednem modroslovni fakultet s tečajem za lekarnike, ustrojil posebno stolicu za zemljepis, a dal je v prelepem renesančnem zlogu zidati kemiški laboratorij, ki stoji blizu

100.000 gld. in je po sodbi nepristranih strokovnjakov tako pripraven, da je malo taci. Njegova zasluga je tudi ta, da se je lani odprla obrtna šola v Zagrebu, letos pa trgovinska v Zagrebu in v Zemunu. Po vsem tem imamo se pač še nadejati lepim plodovom, a iz vsega srca želimo skrbnemu predstojniku, da bi se mu posrečilo na hrvatskem vseučilišči povzdigniti medicinski fakultet.

Čitajte te naše vrstice bi gotovo marsikdo izmed bivših slovenskih vseučilišnikov rad vedel, kaj se po priliki na hrvatskem vseučilišči predava. Da ustrezemo tudi tej želji, naveli bomo na kratko red nauk v tekočem zimskem poletji 1883/4.

Na bogoslovnem fakultetu čitajo: Dr. Kucen: Theologia generalis; Ontologia. Dr. Iveković: Splošni uvod v knjige stare zaveze in sveta zgodovina Božjega razodenja od začetka sveta do kralja Savla; tolmačenje proroške knjige Jeremijeve po Vulgati; slovnica jezika hebrejskega s praktičnimi vajami. Dr. Baron: Uvod v sv. knjige nove zaveze; tolmačenje evangelija po sv. Matevži; hermeneutika biblijska. Dr. Bujanović: Dogmatica specialis: De ss. Trinitate, de Deo creatore et salvatore et de gratia Christi. Dr. Suk: Theologia moralis. Dr. Franki: Zgodovina Jezusove cerkve do početka XIV. veka. Dr. Štiglic: Pastoralno bogoslovje; pedagogika. Dr. Belaj: Jus canonicum. Dr. Baron: Slovnica jezika aramejskega s praktičnimi vajami.

Na pravo- in državoslovnem fakultetu: Dr. Spevec: Povest rimskega prava; obiteljsko rimsko pravo. Novi docent: Občna zgodovina prava. Dr. Breščenski: Hrvatsko-ogersko privatno pravo; državljansko pravno postopanje. Dr. Marjanović: Pravo katoliške cerkve; pravo kanoniško grško-vzhodne cerkve. Dr. Vojnović: Avstrijsko civilno pravo. Dr. Lorković: Narodna ekonomija; nauk o upravi. Dr. Pliverić: Občno državno pravo; mednarodno pravo. Dr. Čakanić: Kazнено pravo; pravna filozofija. Dr. Vrbanić: Občna statistika; menbeno pravo; trgovinsko pravo. Dr. Egersdorfer: Nasledno pravo; stvarno pravo. Dr. Sachs: Sodbeno pravo. Docent Rašić: Državno računostvje.

Na modroslovnem fakultetu, a) v oddelku filozofsko-historiškem: Dr. Marković: Logika; pedagoške vaje. Prof. Nodilo: Zgodovina starih vzhodnih narodov; naloge v historiškem seminaru. Prof. Smičiklas: Hrvatska zgodovina od 1526—1848;

diplomatika. Dr. Maiksner: Oblikoslovje latinskega jezika; zgodovina rimske komedije in tolmačenje Plautove Anularije; kurzorno čitanje I. knjige Caesarjeve „de bello civili“. Prof. Dr. Petračič: Historija epske poezije grške; grške domače starine; vežbanje v tolmačenju Xenophontovih spominov na Sokrata. Dr. Geitler: Gramatika starobolgarska; o postanku pisma glagolskega in cirilskega; gramatika litavska. Prof. Pavić: Gramatika jezika hrvatskega; čitanje hrvatskih pesnikov XVI. veka. Dr. Kršnjavi: Zgodovina cerkvene umetnosti; zgodovina talijanskega slikarstva od XIII. do XVI. stoletja. Dr. Šajatović: Deutsche Literaturgeschichte der neuesten Zeit; Referate über hervorragende Producte aus derselben Periode. Dr. Celestin: Oblici ruskega jezika s čitanjem odbranih ruskih pisateljev. Dr. Bojničić: Madjarska gramatika; madjarska literatura. Prof. Švrljuga: gramatika francoskega jezika; Boileau: L'art poétique. b) v oddelku matematiško-prirodoslovnem: Dr. Pilar: Pripravna mineralogija; historična geologija; praktične vaje v poznavanju rud. Dr. Jiruš: Občna botanika; farmakognozija; iz anatomije in morfologije rastlin; mikroskopične vaje iz botanike; isto iz farmakognozije. Prof. Brusina: Občna zoologija; zootomiško-mikroskopiške vaje. Dr. Dvořak: Elektriciteta in magnetizem; teoretiška fizika; praktične vaje. Dr. Zahradnik: Integralni račun; višja algebra; teorija algebrskih krivih črt v ravnini. Dr. Janeček: Organiška kemija; farmacevtska kemija; praktične vaje; navod v znanstvena preiskavanja. Dr. Kišpatić: občna petrografija. — Pazljivi čitatelj se je iz tega pregleda lahko prepričal, da se na zagrebškem vseučilišču prav tako postopa, kakor na starih avstrijskih univerzah.

O notranji osnovi ostalih šol ne bomo govorili, saj smo že gori rekli, da se iste do dobrega strinjajo z osnovo podobnih avstrijskih zavodov. Le pri obrtni šoli so Hrvatje šli svojo pot, a ozirali so se pri tem na francoske obrtne šole. Če so tako pravo zadeli, to nas bode prihodnost učila; zdaj še ni moči soditi, kajti od četvero tečajev se je letos še le I. odprl. Zatorej ne ravnajo prav niti oni, ki to šolo grajajo, niti oni, ki jo v zvezde kujejo. Znano je, da Hrvata polje in vinograd redita, a obrtnost da je po večjem v tujih rokah, t. j. hrvatski obrtniki so do najnovejšega časa bili malo ne sami tuji naseljenci, a poleg teh so židovski trgovci za težke novce prodajali gotove obrtne zdelke drugih dežel. Mnogo se je

ugibalo, kako bi se to zaprečilo ter kako da bi se povzdignil hrvatski obrtniški stan, zlasti ker tako zvana kmetška domača obrtnija jasno priča, da ima Hrvat za razne obrte mnogo prirojenega daru. Ko so torej nekateri domoljubi v Zagrebu delali osnovo za obrtniško društvo, mislili so takoj tudi na obrtno šolo, in ko je to društvo leta 1879. oživel, bila je odboru prva skrb, da kar najhitreje oživi tudi obrtno šolo. Največja zasluga za to gre pač Dru. Kršnjavemu, ki je obrtno vprašanje po časopisih prav marljivo pretresoval od vseh mogočih strani. Toda še le ko je presv. g. Ivan Vončina postal predstojnik za bogočastje in uk, in ko je zagrebško mestno starešinstvo obljubilo po 2000 gld. letne podpore, bilo je mogoče, da se je težko pričakovana obrtna šola odprla dne 10. decembra 1882.

Namen te šole je, odgojevati teoretično in praktično izobraženih mojstrov, ki se bodo potem razposlali po deželi ter bodo v svoji delavnici stalno število učencev učili svojega rokodelstva. Vodstvo te šole je vlada po polnem prepustila odboru umetniškega društva, a ta je izmed sebe izvolil tri može v šolsko ravnateljstvo. Udje tega direktorija se med seboj dopolnjujejo, kajti mestni šolski nadzornik Suhin je zveden v šolstvu, dr. Kršnjavi je strokovnjak v teoriji umetnosti in umetnega obrta, a arhitekt Bolle je sam praktičen umetnik. Kadar bode šola dovršena, ločila se bode na četvero oddelkov, namreč na I. stavbeni, II. umetniški, III. mehaniški, in IV. kemiški oddelek. Za zdaj se je ustrojil samo I. oddelek, na ostale tri pa bi bilo na Hrvatskem danes še prezgodaj misliti. Zagrebška obrtna šola je torej prav za prav samo stavbena šola, ki se zopet loči v stolarski, strugarski, ključarski, kovaški in klesarski oddelek. Učenci, ki stanejo skupaj v zavodu, so ves dan zdaj v šoli, zdaj v delavnici. V šoli jih zato nameščeni učitelji poučujejo v najpotrebnejših teoretičnih naukih, v delavnici pa jih petero mojstrov vadi vsak v jednom gori imenovanih rokodelstev. Vsak učenec mora štiri leta ostati v šoli, potem napravi skušnjo za rokodelskega pomagača in gre v službo. Najboljši med njimi se čez dve leti povrnejo iz službe v šolo, ter se tu zopet dve leti uče, da potem napravijo skušnjo za parlira. Kdor to skušnjo z odliko napravi, ostane še jedno leto v šoli napravi mojsterski zdelek ter postane vzgledni mojster, ki bode ob jednom dober delavec in učitelj. Bog daj, da bi ta šola s časom res obrodila toliko dobrega sadu, kolikor ga njeni začetniki obetajo.

Ob jednom z obrtno šolo utemeljilo je umetniško društvo tudi muzej za umetni obrt, v katerem se za zdaj nahaja najpotrebnejše, kar učencem obrtne šole treba poznavati. Več o tem muzeji izpregovoril bom o drugi priliki.

Volkodlak in vampir

s posebnim ozirom na slovansko bajeslovje.

Spisal Fr. Wiesthaler.

(Konec.)

Po Martinu Zeilerji poroča nam Valvazor (VI. knj. 337. str.) o nekem meščanu, ki je bil okoli l. 1617. v Ejvanšici na Moravskem umrl. Dokler je bil živ, čislalo ga je vse poštenjaka, umrši pa je vstajal iz groba ter davil ljudi. Vzdignivši se iz groba je pustil vselej svojo mrliško haljo pri gomili ter jo zopet oblekel, kadar se je bil vrnil. Nekoč zapazijo čuvaji s cerkvenega zvonika, da je baš grob zapustil in se v mesto napotil, tedaj hitro pritekó ter mu vzamejo haljo. A ko po dokončanem opravilu vrnivši se vampir ne najde svoje halje, zakliče čuvajem, naj mu jo takoj dadó, sicer bode vse pokončal. Prestrašeni mu vržejo haljo z zvonika. A ker je potem še marsikomu kaj nahudil, moral ga je napósled rabelj izkopati in razsekati. Ko so ga bili izgrebli, izustil je te besede: „Zdaj ste jo pač pogodili, kajti sicer bi bila z ranjko ženo, ki ste jo tik mene pokopali, polovico mesta ugonobila“. O tej priliki mu je potegnil rabelj tudi veliko, dolgo prestralo iz ust, koje je bil vampir svoji ženi z glave odglodal. — Po Harsdörferji (theatrum tragicum p. 406. gl. Mannhardt, über Vamp. n. n. m. str. 267.) je drug moravski vampir požrl svoje in naličje svoje žene, ki je bila zraven njega pokopana, ter jej tudi mnogo mesa odjel.

Da pa razgrajajo vampirji še v sedanjem veku pri severnih naših bratih, navešča nam učeni Poljak T. Časký v svoji knjigi: „O Litawskich i Polskich prawach“. (Tom. II. str. 95.). Ondu čitamo to-le: L. 1826., ko sem se mudil v (poljskem) mesteci Slupu na podnožji Lise ali Svetokriške Gore, bil se je nekoliko dnij prej